

ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТІВ *SPIRIT* / *ДУХ* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Т.М.Нікульшина

(кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський автомобільно-дорожній інститут
ДВНЗ “Донецький національний технічний університет”)

*Стаття посвячена дослідженню оціночного компонента концептів **spirit** і **дух** в порівняльному аспекті на матеріалі англійського і українського мов. В роботі детально описуються типи оцінки і способи їх репрезентації. Делается вывод о специфике оціночного компонента концептів **spirit** і **дух** в англійській і українській мовних картинах світу.*

*The article is devoted to a contrastive study of the evaluation components in the English concept **spirit** and Ukrainian **дух**. Much attention is given to the evaluation types and forms of their representation in both languages, which reveals their ethno-specific features.*

Сучасним розвитком когнітивної парадигми наукових знань зумовлено актуалізацію досліджень, присвячених вивченню концептів у мовній картині світу того чи іншого народу.

Метою нашої наукової розвідки є контрастивне вивчення засобів оцінної забарвленості концептів *spirit* і *дух* в англійській та українській мовних картинах світу.

Основні значення лексичної одиниці *spirit* в сучасній англійській мові визначаються таким чином (1, 1594):

– **SOUL** – the part of someone that you cannot see, that consists of the qualities that make up their character, which many people believe continues to live after the person has died (частина того, кого ви не можете бачити, що має якості та, як вважає багато людей, існує після смерті);

– **NO BODY** – a creature without a physical body that some people believe exists, such as an angel or a dead person, who has returned to this world and has strange or magic powers (як вважають деякі люди, це істота, яка існує без тілесної оболонки, наприклад, ангел або мрець, що повернувся на цей світ і який володіє дивною або магічною силою).

Аналіз словникових дефініцій дозволив виділити 2 основних семантичних плани:

- відсутність тілесної оболонки – нематеріальність;
- можливість існування після смерті – безсмертя.

В сучасній українській мові лексична одиниця *дух* визначається як “за міфологічними і релігійними уявленнями – добра або зла безплотна, надприродна істота, що бере участь у житті природи і людини” (2, II, 443). Аналіз словникового тлумачення окреслює 4 основні аспекти:

- наявність певної оцінки – оцінна забарвленість;
- відсутність матеріального втілення – нематеріальність;
- наявність надприродних властивостей – ірреальність;
- взаємодія з природою та людиною без часових обмежень.

Оскільки сема “якість” представлена експліцитно у тлумаченні лексичної одиниці *дух*, то можна говорити про певний тип оцінної забарвленості всіх лексем, що належать до концепту *дух*.

Контрастивний аналіз дефініцій засвідчує експліцитне вираження оцінки в українській мові, а в англійській – переважно імпліцитне.

Концепт як результат світосприйняття та інтерпретації людиною навколишньої дійсності отримує вербальну експлікацію за допомогою певного набору лексичних одиниць. Концепти *spirit* та *дух* досить широкі за змістовним обсягом, ступенем оформлення на різних рівнях мовної структури. Різноманітність їх представлення зумовлена варіативністю різних аспектів. Оцінна забарвленість посідає одне з головних місць у когнітивному підході до вивчення мовних явищ.

Важливим засобом вираження концепту відповідно до національно-культурних традицій є конотація:

– **позитивна:** *angel – a spirit who is God’s servant in heaven and who is often shown as a person dressed in white with wings* (1, 48) (ангел, служник Бога на небесах, якого зазвичай зображують як людину з крилами у білому одязі); *Доля – добрий дух, який захищає людину, приносить щастя та багатство усім* (3,160);

– **негативна:** *fiend – evil spirit* (4, 481) (злий дух); *нічниця – за віруванням гуцулів, один із злих духів* (5, 400).

За нашою вибіркою переважають домінантності лексеми з негативною конотацією.

Позитивний чи негативний відтінок зумовлюється оцінкою, яка надається безпосередньо під час

словникового тлумачення значення, коли оцінний компонент виходить на перший план – **директивна оцінність** або моделюється опосередковано, під час асоціативних зв'язків – **опосередкована оцінність**.

Для ілюстрації д и р е к т и в н о ї о ц і н к и проаналізуємо значення лексем *bogey – imaginary evil spirit* (4, 131) (уявний злий дух) та *мамун – злий дух, що забирає жінок, морочить людей* (6, III, 377). Оцінні компоненти з негативною конотацією, а саме прикметники *evil; злий* та дієслово *морочити* безпосередньо фігурують під час словникового тлумачення цих лексем, підкреслюючи негативне ставлення до досліджуваних духів.

Репрезентуючи м о д е л ю в а н н я о ц і н к и, представимо схематично етапи моделювання конотації. Для ілюстративного підтвердження розглянемо лексеми *familiar* та *angel*:

Familiar – a spirit or devil that serves a particular person, such as a witch (4, 465) (дух або диявол, що служить певній особі, наприклад, відьма)

familiar serves a witch

witch makes bad things

familiar – bad

Angel – a spirit who is God's servant in heaven and who is often shown as a person dressed in white with wings (1, 48) (ангел, служник Бога на небесах, якого зазвичай зображують як людину з крилами у білому одязі)

angel serves God

God created the world and is prayed to

angel – good

Лексична одиниця *перелесниця* визначається як *дух жіночої статі, аналогічний перелеснику* (3, 362). Така дефініція не зовсім чітка. Оскільки є посилання на лексему *перелесник*, то у словнику ми знаходимо значення цієї лексеми: *перелесник – найзліший повітряний дух* (3, 361). Шляхом асоціативних зв'язків ми моделюємо висновок, що *перелесниця* – найзліший повітряний дух жіночої статі, тому ця лексема має негативну оцінку. Представимо моделювання конотації для лексеми *перелесниця* за допомогою схеми:

перелесниця = *перелесник* жіночої статі

перелесник = найзліший дух

перелесниця = найзліший дух жіночої статі

Кількісний аналіз способів надання лексичним одиницям певної оцінності свідчить про перевагу директивного способу в англійській та українській мовах.

Під час дослідження мовних засобів ми дійшли висновків щодо їхньої якісної та кількісної варіативності: оцінними компонентами в англійській та українській мовах можуть виступати такі мовні засоби, як іменники, прикметники, дієслова.

Оцінювання можна диференціювати за ступенем ставлення навколишнього світу до духів, що позначена певною лексичною одиницею: *archangel – one of the most important angels in the Jewish, Christian, and Muslim religions* (1, 64) (архангел – один із найважливіших ангелів у релігіях євреїв, християн, мусульман). Словосполучення '*one of the most important*' акцентує увагу на тому великому значенні, яке відіграє дух у житті англосмовної спільноти. Позитивній конотації сприяє вживання прикметника *important* у найвищому ступені порівняння. В українській мові розглянемо лексему *перелесник – найзліший повітряний дух* (3, 361). Прикметник *злий* вживається у найвищому ступені порівняння для підкреслення дуже негативного ставлення українців до цього духу.

Концепти *spirit* та *дух* можуть позначати лексеми, що одночасно мають і позитивну, і негативну оцінку: *Derricks – крихітні феєрі, що вбрані у зелений одяг. Деріки бувають добрі та злі – одні виводять*

до дому мандрівників, що збилися на манівці, інші, навпаки, змушують людей блукати до знемоги (7, 252); домовик – добрий або злий дух, що живе в домі; бог домівки і майна (2, II, 364), літавиця – дух кохання, добрий або ж злий. Злітає з неба на землю падучою зіркою і перетілюється в людський образ – жіночий чи чоловічий, але завжди молодий, прекрасний, з довгим золотистим волоссям (3, 281).

Конотації, пов'язані з більшістю лексем концептів *spirit* та *дух*, у досліджуваних мовах виявляють однакову спрямованість – це негативні асоціації.

Через образи духів відбувається осмислення добра і зла, божественного і диявольського. Добрі духи сприяють збереженню миру, злагоди, дбають про багатство та добробут родини, а злі духи мають руйнівну силу. Відповідно добрі і злі духи символізують конфлікт добра та зла у людському житті. Вони постають як інтегральні уявлення, до котрих апелює спільнота – добре, гарне, корисне, правильне.

Субстантиви *spirit* та *дух* посідають важливе місце серед культурних концептів англійської та української мовних картин світу, оскільки поняття, які вони позначають, є екзистенційно змістовними і для кожної людини окремо, і для всього світу.

Отже, контрастивний аналіз дефініцій *spirit* і *дух* дає нам змогу говорити про експліцитне вираження оцінки в українській мові та імпліцитне – в англійській. В обох мовних картинах світу домінує негативна конотація, хоча інколи спостерігається й позитивна. Такі відтінки досягаються двома шляхами: директивно чи опосередковано. Мовні засоби вирізняються якісною та кількісною варіативністю. Для посилення ефекту вони використовувалися у різних комбінаціях.

1. Longman Dictionary of Contemporary English /Ed. by A.Gadsby. – 2006.
2. Словник української мови: У 11 т. – К., 1971-1980.
3. Войтович В. Українська міфологія. – К., 2005.
4. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Addison Wesley Longman, 1998.
5. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К., 2006.
6. Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982-2004.
7. Энциклопедия сверхъестественных существ. – М.; СПб., 2007.